

FENOMÉN BAŤA A ZÁKLADNÍ PRINCIPY BAŤOVA ŠKOLSTVÍ

BATA PHENOMENON AND THE BASIC PRINCIPLES OF BATA'S EDUCATION

Karel KOSTKA

Abstrakt: Tomáš Baťa byl nejenom významným průmyslovým podnikatelem, ale svojí činností výrazně zasáhl do celé řady společenských sfér - mimo jiné i do oblasti školství. Jeho vidění sociální reality v mnohých hlediscích souznělo s východisky pragmatické pedagogiky. Baťův výchovně vzdělávací koncept ovlivnil nejvíce jeho model firemního vzdělávání, ale zprostředkovaně můžeme sledovat Baťův vliv rovněž v meziválečném zlínském pokusném měšťanském školství.

Klíčová slova: Tomáš Baťa, vzdělávání, Baťova škola práce, pokusné zlínské školství, školské reformy, pragmatická pedagogika.

Abstract: Tomáš Baťa was not only an important industrial entrepreneur, but his activities significantly reached into a number of social spheres - education being just one of them. In many respects, his vision of social reality reflected a pragmatic concept of education. Baťa's concept of education especially influenced his model of company training, but we can also indirectly monitor Baťa's influence during Zlín's experimental town education system during the interwar period.

Key words: Tomáš Baťa, education, the Baťa School of Work, Zlín's experimental education, education reform, pragmatic education.

Úvod

V první části příspěvku chci nastítnit stručnou genezi Baťova sociálního myšlení, které určovalo mimo jiné i jeho hospodářský a později politický koncept. Přitom se nelze vyhnout analýze, která ukazuje Tomáše Baťu jako významnou, výraznou, ale v mnohém i velmi kontroverzní osobnost sociálního, politického a hospodářského života první poloviny 20. století a to nejen ve zlínském regionu, v tehdejší Československu, ale i ve světovém měřítku.

Druhá část příspěvku poukazuje na vybrané principy, které se Baťa snažil úspěšně prosazovat v jeho firemním školství, a rovněž osvětluje Baťův vliv na rozvoj zlínského pokusného měšťanského školství.

Rekonstruovat snahy Tomáše Bati je velmi obtížné, protože stejně jako v dobové diskusi, tak i v současných analýzách, vyvolává jeho osoba obdiv na straně jedné, i kritické odsouzení na straně druhé.

Je skutečností, že Tomáš Baťa přispěl nebyvalou měrou k rozvoji oblasti střední Moravy a v mnoha směrech pozvedl kvalitu života místního obyvatelstva – zvýšil zaměstnanost,

zavedl pravidelné vyplácení mezd, vypracoval významný sociální program, inicioval kariérní růst svých zaměstnanců a jejich jazykovou vybavenost, podílel se na urbanistickém rozvoji města, podporoval rozvoj sociální zaopatřenosti ve městě: zakládání školek, stavbu moderní nemocnice, založení knihovny, vznik hudebních a sportovních spolků apod., stal se mecenášem umění, zasadil se o vybudování moderní dopravní infrastruktury, zavedl novátorské prvky v oblasti plánování, výroby, kontroly kvality výrobků, obchodu a služeb, budoval a financoval nejen své firemní školství v podobě tzv. Baťovy školy práce (založena v roce 1925, od roku 1919 jí předcházely firemní kurzy), ale podporoval i diferencované pokusné měšťanské školství po roce 1928. Zlín se stal státem ve státě, realizací amerického snu v moravské kotlině.

Na druhé straně Baťa nebývale tvrdě vystupoval proti konkurenci, využíval finanční i mocenskopolitické nástroje k ovládnutí trhu, kampaněmi pěstoval kult osobnosti, ovládl reklamní média, vyžadoval naprostou loajalitu k firmě ale i ke své osobě, úspěšně vytvářel společenský model založený na racionalizaci, výrazné sociální kontrole a sounáležitosti k pevně daným hodnotám celku.

Striktně odmítal ostrou levicovou kritiku i kritiku konkurenčních podnikatelů či levicových intelektuálů, zosobněnou například v knihách Baťa bankrot (1932) nebo Botostroj (1933).

Baťovi se přitom úspěšně dařilo vyvažovat společenskou rovinu doprovázenou sociální kontrolou jedince s rovinou jeho svobody a individuální zodpovědnosti. Na jedné straně tak Baťův systém výroby a života jednotlivce v mnohém osvobozuje – zbavuje jej namáhavé práce, kterou přenechává strojům, osvobozuje jej v pracovním čase, kdy mu poskytuje osobní volný čas, pro jehož náplň buduje ve městě dostatečné množství volnočasových a kulturních záležitostí, staví dělnické kolonie domů, v nichž poskytuje každému individuální moderní racionálně uspořádané a promyšlené bydlení; na druhé straně koncipuje pracovní a životní morálku, jejíž dodržování u svých zaměstnanců a obyvatel Zlína důsledně vyžaduje a koncipuje dostatečné mechanismy sociální kontroly individuálního jednání a chování.

1 Od myšlení a vizionářství k praxi

Tomáš Baťa se narodil 3. dubna 1876 ve Zlíně v rodině tradičních ševců a tragicky zemřel při letecké havárii 12. července 1932 v Otrokovicích.

Život mu určovaly velké cíle, které si kladl a často jich i skutečně dosáhl. Jeho cílevědomost, houževnatost i pracovitost byly obrovské a jako každý sociální reformátor i Tomáš Baťa byl zcela jistě „poháněn“ právě potřebou realizovat své koncepce a přeměnit své představy ve skutečné činy. To se mu dařilo velmi úspěšně – svoji vizi sociálního modelu transformoval v pragmatickém duchu do funkčního systému, kde se vize rychle se rozvíjející firmy postavené na naprosté racionalizaci výroby, moderních technologiích, funkčním sociálním zaopatření zaměstnanců stýkala s vizí pulzujícího moderního města, uzavřeného politického mikroimpéria.

Pokrok i fascinace ze síly moderní strojové výroby Baťovi učarovaly tak, že hledal jejich maximální využití nejen v obuvnickém průmyslu, ale i v sociálně-politickém životě. „Baťova pracovní morálka s patřičnými mechanismy sociální kontroly, dále mechanizace

a racionalizace výroby a způsobu práce měly zajišťovat pokrok a mimo jiné i vyřešit sociální otázku“ (Kasper, 2004, s. 2).

V roce 1904, tedy ve svých 27 letech, se rozhodl Baťa odjet do Ameriky a získat v „zemi svobody a nekonečných možností“ životní zkušenosti (další pobyty v USA 1919 a 1926). Rok pracoval jako dělník v továrně v Lynnu (stát Massachusetts), při návratu do Evropy ještě přidal devět měsíců práce v Německu. Seznámil se nejenom s novými výrobními a obchodními postupy, ale i se systémem organizace práce a modelem prakticky orientovaného vzdělávání. Výrazně jej ovlivnil pragmatismus, směr založený na praktickém užitku konání, orientaci na prospěch a úspěch, který svoji podobu našel jak ve filozofii, tak i v sociálně politické oblasti.

Amerika potvrdila Tomáši Baťovi to, o čem doposud přemýšlel: Racionální výroba, síla strojů a strojové mechanizace jsou podmínkami úspěšného podnikání. Současně se utvrdil v tom, že k úspěšnému podnikání vede zejména celkové nastavení „organismu“ firmy a smýšlení jejich zaměstnanců. Baťa pochopil, že podnikatelský úspěch není dán jen a pouze samotným podnikatelem či silou strojů, ale zejména pilířem zaměstnanců a společným-týmovým duchem firmy. Proto se jeho myšlenky dále ubírají k vytvoření komplexního systému, jednotného modelu firemního života, který přeroste v budování města a regionu, v sociálně-politický program, který mohl naplňovat i ve funkci starosty Zlína v letech 1923-1932.

„Podnikatelům starého typu, jakých byla v jeho době většina, šlo jen o nejlacinější pracovní sílu, tj. takovou sílu, které nejméně zaplatí. Nestarali se, zda může rodina z takového příjmu žít. Výsledkem tohoto systému bylo krajně zbídačené, nespokojené dělnictvo, které tvořilo velmi neklidný sociální živel, prosycený nenávistí a vzdorem. Taylor, Fayol, Ford a Baťa tomuto starému typu podnikatele odzvonili nadobro. Tvrdili, že zisk není závislý na číselně nejmenším platu, ale na nejvyšším a nejujavnějším pracovním výkonu, při kterém dělník pracuje tak, jako by pracoval sám pro sebe“ (Pochylý, 1990, s. 17).

Tomáš Baťa v souvislosti s touto filozofií přicházel na nezbytnost vytvořit pro své zaměstnance takové zázemí, aby se pro ně firma stala nepostradatelnou. Symbiotický vztah měl přinášet vyšší zisky firmě a zároveň vyšší životní standard a komfort zaměstnancům.

Baťovy závody zažily nejdynamičtější přerod v moderní velkofirmu zejména v letech 1922-1927, významně se znásobil počet zaměstnanců a firma expandovala do zahraničí zakládáním dceřiných společností. Tomáš Baťa byl úspěšným manažerem a naučil se – shánět materiál v obrovských množstvích, vytvářet dokonale propojené informační a peněžní toky, vyrábět pásově, hromadně, rychle a kvalitně, provádět pečlivou kvalitativní selekci výrobků, dbát na výběr spolupracovníků, vytvářet povědomí o firmě a reklamu, mohutně investovat do nových staveb a strojního vybavení, živnostenské obchodování nahradil velkoobchodem a sítí vlastních maloprodejen, velké částky investoval do reklamy atd.

Úspěch ale i nadále v mnohém spočíval na prosazení Baťova morálního, pracovního kodexu, který proto nemohl být nikým zpochybnován. Tomáš Baťa byl pro své zaměstnance zaměstnavatelem, který byl celou svojí osobností ztělesněním batismu a vedl v jeho duchu příkladný život. Prosazování Baťova sociálního programu navíc podporovala situace Zlína v meziválečném období. Zlín se sice velmi rychle rozrůstal do podoby moderního velkoměsta se všemi znaky urbanistického rozvoje první poloviny 20. století, nadále však přeci jen zůstával přehledným městem, kde sociální kontrola každého jedince byla velmi jednoduše realizovatelná a účinná.

2 Reforma vzdělání jako součást Baťova sociálního konceptu

Tomáš Baťa, obklopen ve dvacátých letech progresivně orientovanými zlínskými učiteli - zejména jejich hlavním představitelem Stanislavem Vránou (1888-1966), si jasně uvědomoval, že otázka sociálního organismu firmy, města i širší společnosti, musí reformovat rovněž otázku školskou. Můžeme říci, že vzdělávání a výchova byly integrální součástí jeho sociálního programu.

Je přirozené, že racionalisticky orientovaný, pragmaticky smýšlející Baťa velmi rychle nachází společný jazyk se Stanislavem Vránou, který mohl amerického ducha výchovy a vzdělání rovněž autenticky poznat přímo ve Spojených státech během svého pobytu na učitelské koleji v New Yorku v letech 1927-1928. Také idea pracovní, diferencované a společenské školy, která byla vypracována Václavem Příhodou (1889-1979) a stala se programem zlínského pokusného školství ve 30. letech 20. století, byla pedagogickým konceptem, kterému Tomáš Baťa více jak rozuměl. Pokusné zlínské školství tak našlo nejen svého ideového podporovatele v osobě Václava Příhody, ale i zastánce v každodenních starostech o realizaci reformy v osobě Tomáše Bati.

Ostatně zlínská pedagogická reformátora stáli v centru pedagogického reformního hnutí již od počátku století. Stanislav Vrána, žák pedagogického pozitivisty a propagátora volné školy Josefa Úlehly (1852-1933), byl ve dvacátých letech výrazným propagátorem myšlenek volné, svobodné školy a činné školy, po roce 1928 pak zastáncem pracovní a společenské školy. Na myšlení českého a moravského učitelstva tak měli vliv právě významní představitelé učitelských spolků a učitelských jednot jako Stanislav Vrána, kteří byli velmi dobře obeznámeni s myšlenkami americké pedagogiky a pedagogického pragmatismu. Ostatně pedagogický pozitivismus mohli čeští a moravští učitelé studovat velmi brzy, mimo jiné i díky Úlehlovým překladům děl Herberta Spencera (1820-1903) *Dané pravdy mravoučné* (překlad z roku 1879) a díla *Výchova rozumová, mravní a tělesná*. Rovněž pedagogický pragmatismus byl v českých zemích studován díky překladům spisů Johna Deweyho (1859-1952): v roce 1904 byl přeložen spis *Škola a společnost*, v roce 1926 *Logika soudů praktických, zejména hodnotících*, v roce 1929 *Výchova k práci* a v roce 1930 *Rekonstrukce ve filosofii*, v roce 1932 *Demokracie a výchova*, v roce 1934 *Mravní zásady ve výchově*.

3 Základní principy Baťova školství a Baťův vliv na zlínské pokusné školství

V Baťově systému – sociálním konceptu reformy života, výroby a podnikání, hrála otázka formování člověka významnou úlohu. Otázka přijetí norem, změn chování jedince a jeho postojů byla pro úspěšné prosazení batismu klíčová. Jakou úlohu v tomto procesu sehrálo vzdělávání? Zpočátku nepatrnou, později pozoruhodnou a ve třicátých letech 20. století velmi významnou.

Baťova nedůvěřivost k formálnímu a teoretickému vzdělání byla pověstná. V rámci pragmatismu, který vyznával, požadoval po svých spolupracovnících, odpovědných za školství, aby vzdělávání mělo náboj, akceleraci a prvky soutěže. „Civilizace, či vývoj společnosti znamená rozšiřování příležitosti k boji nebo – chcete-li – k soutěžení“ (Baťa, 1933, s. 10).

Protože považoval život za skutečnou soutěž, ve které vítězí pouze ti nejlepší, chtěl vytvořit vzdělávací systém, který by motivoval mladé muže, posléze i mladé ženy, k dosažení konkrétního cíle, např. vyššího postavení v hierarchii pracovních funkcí ve firmě, k získání pracovního postu v zahraničí apod.

Pamětník doby vypráví: *„Bylo tedy poctou studovat u Bati? No, ano. Já jako mladý muž bych nemohl odejít domů s tím, že mne vyhodili. To by byla nepředstavitelná ostuda. Oni nás vychovávali v duchu, že z nás budou vedoucí pracovníci. Ty předpoklady byly zvláštní. Už to, že jsme měli mít maturitu a očekávalo se, že skončíme někde v Indii“* (Kašpárková, 2010, s. 41).

Po vzniku Československa v roce 1918 byly vkládány poměrně velké naděje do přeměny rakousko-uherského školství, které byly mimo jiné demonstrovány na 1. učitelském sjezdu v Praze v roce 1920. Zde zaznělo mnoho idejí, programových požadavků, které ovšem nebyly velmi často transformovány do legislativní podoby, která by zaručila jejich realizaci. Tzv. malý školský zákon byl učitelstvem zatracován jako „školský zmetek“, který nedokázal vyřešit palčivé školské otázky rodící se republiky: „Podobu školské soustavy v ČSR nadále určovaly Hasnerovy zákony z roku 1869, přestože několikrát hlasitě zaznívala kritika podoby i fungování školského systému v ČSR. Zejména bylo poukazováno na to, že po vzniku demokratického státu přetrvává školská soustava vzniklá za monarchie a tudíž neodpovídající republikánským poměrům a požadavkům na výchovu a vzdělání svobodného občana. (...) Kritice čelil i tzv. vnitřní život škol. Negativní hlasy zaznívaly na adresu nedostatečného respektu k individualitě žáků, k nedostatečně rozvinuté demokratické samosprávě škol a nedostatečné spoluúčasti žáků na spolurozhodování o záležitostech chodu škol či vyučování“ (Kasper, 2008, s. 199).

Je nesporné, že tlak vyvolaný novými potřebami rozvíjejícího se průmyslu i měnící se společnosti po vzniku ČSR vyvolával nejen potřebu změn v hospodářské oblasti, ale i změn ve školské soustavě a v pedagogickém myšlení.

Baťa kladl důraz na to, aby do škol, které byly pod jeho vlivem, přicházeli pedagogové jako charismatické osobnosti, podněcující v žácích touhu dosáhnout řady schopností a dovedností – např. schopnost rozhodovat, vidět příležitosti, řešit nepříjemné situace, abstraktně myslet, jasně se vyjadřovat, mít nadšení pro práci, být ochotní brát na sebe riziko, nalézat vnitřní touhu po podnikavosti, ambicióznosti, vytrvalosti, zvědavosti, soustředěně jít za stanoveným cílem, umět vést, chápat druhé apod.

Postupně konstituoval ve 20. letech 20. století pro vlastní dorost osobitý pedagogický systém a pokoušel se aplikovat pragmatické principy osvědčené v podnikání i na oblast školství – nejprve v rámci firemních kurzů, později Baťovy školy práce.

Považoval vzdělávání za plnohodnotnou součást skutečného života, ne pouze za přípravu na něj. Pouhé vštěpování poznatků do paměti žáků kritizoval a požadoval nové formy a metody učení: prostřednictvím řešení problémů, otázek, projektů, důrazem na zkušenost, experiment. Důraz kladl na učení činností a zaměstnáním žáků přímo ve firmě. Přitom se rád inspiroval zahraničními zkušenostmi (např. v roce 1924 vypravil Tomáš Baťa na svůj náklad na zahraniční cestu členy „Baťovy školské mise“).

Jeho přístup ke vzdělávání byl praktický a přísně účelový: „Baťa se velmi intensivně staral o výchovu svých mladých mužů, neboť ustavičně počítal s rychlým rozšiřováním svých závodů, pro něž potřeboval nejen ochotných spolupracovníků, ale také zdatných vůdců“

(Erdély, 1990, s. 130). Z uvedených slov je patrný pragmatický přístup Tomáše Baťa ke vzdělávání i jeho jednoduchá podnikatelská filozofie vycházející z předpokladu, že investice do vzdělávání vlastního dorostu se mu v budoucnu několikanásobně vyplatí a vrátí.

15. 9. 1925 zahájila činnost Baťova škola práce pro chlapce, v roce 1929 pro dívky. Platila zásada, že učeň se musí již od 15 let uživit sám a musí umět hospodařit s výdělkem získaným vlastní prací. Činnost BŠP byla ukončena v roce 1948. Na BŠP navazovaly vyšší formy odborného vzdělávání ve firemním Studijním ústavu (1936), průmyslové škole (1937), Manažerské škole (1938) a Škole umění (1939).

„V Baťou podporovaných školách se propagovaly ctnosti: *„Zdrženlivost, mlčenlivost, pořádnost, rozhodnost, šetrnost, pracovitost, upřímnost, spravedlnost, uměřenost, čistotnost, klidnost, cudnost, pokora, spořivost, samostatnost, družnost, pravdomluvnost, přemýšlivost, láska k rodičům, láska k představeným, morální hrdost, skromnost, rozvaha, tělesná čistota, sexuální čistota, přátelství, zdvořilost, poslušnost, soucit, ochota přinášet oběti, upřímnost, svornost.* Současně se pojmenovávaly i nectnosti: *Lehkomyslnost, tupost, drzost, zuřivost a vztek, marnivost, zvědavost, sobectví, nezdvořilost, lhavost, škodolibost, donašečství, nenávisť, závist, pokrytectví, pomlouváčství, pochlebnictví, alkoholismus, kuřáctví, onanie, pruderie, špatná literatura, špatní přátelé, mnohomluvnost*“ (Cekota, 1928, s. 103).

Firemní filozofie se snažila dostat až do soukromí žáků a zaměstnanců. „Je potřeba poradit i ve výběru nevěsty nebo ženicha. Je nebezpečné nutit ke sňatku, ale je také nebezpečné nevěšmat si toho (...) klidné manželství nejvíce podporuje mužovu výkonnost a štěstí. Je třeba ukázněvat i záletné manžele a záletné manželky (...) I když tomu budou někteří lidé říkat mravnostní policie a budou chtít tomu dávat nádech něčeho asociálního, tož je třeba to dělat a nedbat kritiky“ (Kučera, 1959, s. 27).

Naplňoval se i vůdcovský princip a zdůrazňovala se individualita nejlepších a nejschopnějších. „Tisíce lidí mohou trávit svůj volný čas na hřištích, vzděláváním se nebo v zábavách, když několik mužů, majících povinnost vůdců, obětuje své síly...“ (Cekota, 1935, s. 99).

Možnost dosáhnout vedoucích pozic nebyla upírána ve firemním systému nikomu. „Vy, mladí muži, vykročte s odvahou do světa. Nermuťte se tím, že vaši rodiče nemohou nebo nechtějí vás vydržovat na školách. Celý svět je škola a nejlepším učitelem je práce, nejlepším pomahačem je chudoba. Většina vynikajících mužů naší doby opouštěla rodný krov s uzlíkem zrovna tak malým jako vy“ (Pochylý, 1990, s. 50).

Tomáš Baťa inspirován příkladem amerických Fordových závodů dokázal v rámci své strategie skloubit principy promyšlené organizace se schopností přesvědčovat i manipulovat své okolí. Uměl přitáhnout pozornost – např. v roce 1928 si prohlédl Baťovy závody prezident Masaryk a v následujících letech navštívila továrnu řada hostů nejen z Evropy, ale i ze zámoří.

Lidský potenciál a jeho přípravu pro práci ve firmě považoval za jednu z priorit a v té souvislosti zdůrazňoval nezastupitelnou roli školství. „Budova – to jsou hromady cihel a betonu. Stroje – to je spousta železa a ocele. Život tomu dávají teprve lidé“ (Pokluda, 2009, s. 26).

Baťův vliv se neohraničoval pouze na jeho firemní školství, ale přesáhl rovněž do školství obecného.

Jako starosta města (1923-1932) podpořil Baťa ve Zlíně reformu veřejného vzdělávání a využil reformních snah pokrokových pedagogů, kteří působili v Československu na konci 20. let 20. století, zejména již zmíněného dr. Václava Příhody.

Tomáš Baťa, svojí podstatou inovátor a vizionář, nepřímo vytvářel tlak na realizaci školské reformy. Vznik a rozvoj pokusných škol není zásluhou Tomáše Bati. Nicméně je nesporné, že ve dvacátých a třicátých letech 20. století Tomáš Baťa chtěl jako starosta Zlína školství reformovat či alespoň jeho reformu podpořit.

„Abychom dovedli hospodářsky myslit, musíme začít včas. Ve 24 letech je již pozdě. Tehdy již mozek zvykl na jiné uvažování a těžko se přizpůsobuje. Kdo začíná ve 24 letech, je jistě v ohromné nevýhodě a bude předstižen tím, kdo začal v 6 ba i ve 14 letech“ (Baťa, 1932, s. 150).

Ve zkratce lze v té souvislosti uvést, že vedle přeměny středních škol zamýšlel i na měšťánské škole v první řadě nahradit dosavadní typ „izolované školy učení“ novým typem „školy pracovní a společenské“ kladoucí důraz na skloubení školy s reálným životem a potřebou kreativních absolventů znalých nejenom všeobecných disciplín, ale i základů techniky, ekonomiky a obchodu. Zvláštní důraz kladl na individuální schopnost dítěte přizpůsobovat se podmínkám prostředí, na jeho tvořivost, imaginaci a samostatnost.

Bohužel nepříznivé okolnosti dané blížící se II. světovou válkou znamenaly pro další rozvoj školských reforem přítrž.

Na základě veřejného školství, jehož reformu Tomáš Baťa podporoval, a z Baťovy školy práce, se po válce konstituovalo veřejné, všeobecné, průmyslové a obchodní školství na Zlínsku. Setrvačností v sobě ještě neslo prvky pragmatické pedagogiky, následně ovšem utrpělo další ránu, danou ve společenské i odborné rovině komunistickým uchopením politické moci v roce 1948.

Výzkum problematiky Baťova školství se rozvinul zejména po roce 1989. Pozitivním předpokladem pro jeho další rozvoj je především skutečnost, že dobové archiválie jako sekundární zdroje dat pro vědecké zkoumání, přečkaly období komunismu v relativně dobrém stavu. Jsou k dispozici badatelům zejména v Moravském zemském archivu v jeho zlínských pracovištích umístěných dnes v 32. budově Baťova areálu a v rámci Státního okresního archivu Zlín na zámku v Klečůvce. Cenným zdrojem informací jsou i členové Klubu absolventů Baťovy školy práce, z nichž většina prošla i zlínským pokusným měšťánským školstvím.

Globálních hodnocení pozitivního přínosu Tomáše Bati, případně negativních stanovisek vůči jeho působení ze strany jeho oponentů, je již dostatek. Další výzkum by se měl zabírat úzce vymezenými aspekty jeho činnosti i konkrétními východisky, které formovaly Baťovu osobnost po stránce politické, podnikatelské, sociální, morální, vzdělávací apod. V oblasti školství se pak pro badatele nabízí celá řada možností pro hlubší výzkum, ať už v otázkách školské reformy, vzniku a rozvoji pokusných škol, tak v Baťově firemním školství i v jeho vzdělávacích ústavech vyšší formy, např. Studijním ústavu, průmyslové škole, Manažerské škole a Škole umění.

4 Závěr

Můžeme konstatovat, že Tomáš Baťa zasáhl významným způsobem do rozvoje vnější i vnitřní stránky školství v oblasti střední Moravy, přičemž význam jeho vlivu nebyl omezen pouze na tuto oblast, ale dosáhl celorepublikového významu. Baťa přitom vnáší do školské debaty širší aspekty společenské, sociální a hospodářské problematiky tak, jak ji řešil a rozvíjel ve sférách podnikatelského a politického života na Zlínsku.

Koncepty sociálního myšlení a principy pragmatismu, které vyznával a uplatňoval ve svém životě a v podnikání, se snažil prosazovat i při reformování výchovy a vzdělávání. A to nejenom ve svém firemním školství, ale s přesahem i do školství veřejného.

Zlínské školství, pod vedením silných osobností, jakými byly Stanislav Vrána, Václav Příhoda, ale i Tomáš Baťa tak představuje více jak zajímavý mikrosvět pedagogické pragmaticky orientované reformy meziválečného období.

Zůstává přitom ne zcela zodpovězenou otázkou, jak koexistovaly myšlenky pedagogického pragmatismu a Baťova sociálního myšlení na zlínských pokusných školách, v jakých relacích stály a jaké diskusní rámce, pravidla, praktiky či vzory v té souvislosti získaly na dominanci oproti ostatním modelům.

Seznam v textu použité literatury:

- BAŤA, T. (1933). Boj o první místo. In *Zlín*, 18. září 1933, 3(10).
- BAŤA, T. (1932). Šéfova slova k učňům odborné školy firmy Baťa r. 1925. In *Úvahy a projevy*. Zlín: Tisk.
- CEKOTA, A. (1928). *Baťa Neue Wege*. Brünn – Prag: Internationale Verlags-anstalt.
- CEKOTA, A. (1935). *Zlín – město životní aktivity*. Zlín: Tisk.
- ERDÉLY, E. (1990). *Švec, který dobyl světa*. Zlín: Archa. ISBN 59-078-90.
- KASPER, T., KASPEROVÁ, D. (2008). *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2429-4.
- KASPER, T. (2004). Von den Bata Schuhen zu den Bata Schulen. In *Zeitschrift für pädagogische Historiographie*. Zürich: Pestalozzianum Verlag, 10(2).
- KAŠPÁRKOVÁ, S a kol. (2010). *Vliv sociálního programu Tomáše Bati a Jana Antonína Bati na vzdělanost zlínského regionu. Historická tradice a současnost*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-195-9.
- KUČEROVÁ, B. (1959). *Batismus – ideologie sociálfašismu*. Gottwaldov: Krajské nakladatelství.
- LINHART, J. (1949). *Americký pragmatismus*. Praha: Melantrich.
- POCHYLÝ, J. (1990). *Baťova průmyslová demokracie*. Praha: Průmyslové vydavatelství a nakladatelství UTRIN v nakladatelství Venuše a ve spolupráci Kruhu přátel Tomáše Bati.
- POKLUDA, Z. (2009). *Ze Zlína do světa – příběh Tomáše Bati*. Zlín: Nadace Tomáše Bati. ISBN 978-80-254-4591-4.

Kontaktní údaje:

PaedDr. Karel Kostka

cubeca@seznam.cz

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Žižkovo nám. 5

771 40 Olomouc